

Sammendrag:

Turistopplevelser i et kystlandskap

Bakgrunnen

Mange kystområder er gjenstand for stor tilstrømning av tilreisende turister. De som oppsøker slike områder viser ofte en sterk interesse for å oppleve landskaper og natur. Også sosiale og kulturelle sider ved lokalsamfunnene i perifere kystområder er en del av denne turistinteressen. Turister oppfatter ofte levemåten på slike små steder for å være enkel og naturlig, og lokal historie og kulturarv kan være elementer av stor betydning for turistopplevelsen. Turister er gjerne på leting etter "uberørt natur" og "autentiske" lokalmiljøer, og denne interessen kan ses på som en reaksjon mot teknifiseringen og moderniseringen av samfunnslivet. Idylliske, oversiktlige og "grønne drømmesteder" blir for turistene motstykket til en forurenset, uoversiktlig, kompleks og "kunstig" verden som preger det urbane dagliglivet.

Slike tendenser har mange likhetstrekk med romantiske forestillinger om verdien av vakre og intakte naturmiljøer og landlig idyll. Naturforhold og regional/ lokal sosial og kulturell egenart har spilt en viktig rolle i turismens utvikling. Ettersom dette er elementer som er sentrale i turistopplevelsen, blir også autentiske trekk ved natur og landskaper og steder med et distinkt særpreg fokusert i turistmarkedsføringen.

Studieområdet – Lofoten og fiskeværene

Lofoten er en gruppe av øyer i Nordland fylke. De alpine fjellformasjonene på disse øyene danner en skarp kontrast til havet og fjordene omkring. Mange turister søker seg hit for å oppleve en storslagen natur i denne særpregede regionen. Det er vanlig at turistene bor i rorbuer under ferieoppholdet om sommeren. Disse rorbuene ble opprinnelig brukt av tilreisende fiskere under det årlige Lofotfisket, og mange av buene er nå blitt satt i stand og omgjort til overnattingsanlegg for turister. Noen steder er også helt nye anlegg blitt bygget som kopier av rorbuer ved vannkanten.

Denne rapporten omhandler hvordan turister som oppholder seg i slike rorbuer eller rorbuaktige anlegg opplever disse stedene og deres omgivelser. Fortolkningene av de naturgitte og menneskeskapte aspektene er registrert ved hjelp av en kvalitativ intervjuundersøkelse på tre ulike steder i Lofoten: Nusfjord, Henningsvær og Nyvågar. De tre stedene er forskjellige i den forstand at Nusfjord nærmest er et konservert sted - en "levning" av Lofot-fiskeværet "slik det var" for et par generasjoner siden eller lenger tilbake. Henningsvær har på sin side et betydelig innslag av såvel fiskerivirksomhet som turisme; lokalsamfunnet fremstår som et blanding av disse aktivitetene. Nyvågar er derimot nokså ensidig et resultat av en kommersielt tilsiktet turismesatsing. De tre lokalmiljøene representerer slik

Rapporten kan bestilles fra:

Transportøkonomisk institutt, Postboks 6110 Etterstad, 0602 Oslo

Telefon: 22 57 38 00 Telefax: 22 57 02 90

sett nokså ulike varianter av steder med regionalt preg; det ”konserverte” Nusfjord, det ”organisk fremvokste” Henningsvær og det ”turismegenererte fiskeværsmiljøet” Nyvågar. De tre studieområdene ligger altså i samme region, og har ved første øyekast en hel del felles kjennetegn ved at de enten i utgangspunktet er, eller er utformet som en kopi av fiskevær i Lofoten. Naturomgivelsene er også nokså like i de tre områdene.

Resultater

For å avdekke hvorledes disse stedene og deres omgivelser oppfattes og forstås ble det gjennomført en kvalitativ intervjuundersøkelse blant tilreisende rorbugjester i de tre studieområdene i sommersesongen 1999. For å unngå turister som hadde bare et overflatisk inntrykk av disse stedene, ble intervjuene foretatt blant personer som hadde feriert minst to netter på det lokale stedet. I alt ble det gjennomført 27 intervjuer, med en rimelig balanse mellom de tre områdene.

Omlag halvparten av respondentene var i 40- eller 50 årene. Mange av reisefølgene var par som reiste sammen med andre par (familie eller venner), og omfattet også barn. To tredeler var norske, og de fleste av disse var bosatt på Østlandet. De fleste utlendingene i utvalget var fra den tyskspråklige delen av Europa. En tredel av informantene hadde aldri vært i Lofoten før, men da intervjuene ble foretatt hadde de fleste tilbragt relativt mange netter på overnattingsstedet.

Naturopplevelser er en sentral motivasjon for å oppsøke regionen. Men også andre faktorer nevnes, slik som søken etter en enklere livsstil i ferien, en langsam levemåte på stedet, ro og fredelig stemninger, lokal kultur og atmosfære, kontakt med lokalbefolkningen (uttrykt av norske respondenter) samt hvile og rekreasjon. Inntrykket av at Lofoten ikke er for mye preget av turisttrafikk blir også nevnt.

Informantene ble spurt om hva slags forhåndsoppfatninger og kunnskaper de hadde om Lofoten. Disse forestillingene varierte en del, men de fleste assosiasjonene var knyttet til de spesielle naturforholdene, slik som spisse fjell omgitt av hav og fjorder samt unike lys- og værforhold. De så for seg en region med store kontraster i landskapet. Lofoten er dessuten kjent for de tradisjonsrike fiskeriene og fiskeværene med rorbuer og havneanlegg. Formidlingen av disse forhåndsoppfatningene var imidlertid trolig preget av at intervjuene fant sted noen dager etter at rorbugjestene ankom Lofoten.

Naturopplevelser

Intervjuene gir et inntrykk av at naturen i Lofoten oppleves som overveldende, og svært mange av informantene understreker spesielt det unike ved de alpine fjellformasjonene i kystomgivelser. De tilreisende fascineres av den kontrastfylte og for dem nesten uvirkelige variasjonen i naturinntrykkene. Inntrykkene er så sterke at sanseerfaringene i blant overgår forventningene. Kystlandskapet skaper en storhet og åpenhet i landskapsbildet, som også er ulikt hva man som regel er vant til fra de ulike hjemsteder.

Også andre særegne naturinntrykk går sammen med disse overveldende opplevelsene av et storslagent landskap. Lysforholdene bidrar til å gi iøyenfallende variasjon, farge og liv til landskapet. Mange fascineres av de lyse kveldene og

nettene, som også bidrar til å endre døgnrytmen under ferieoppholdet. Det omskiftelige og kontrastfylte preger også været. Den spesielle tåken kan skape trolske og foranderlige landskapsbilder. Enkelte trives med at det kan være røffe værforhold som kjennes på kroppen.

Grønnfargen og den overraskende frodigheten i landskapet i Lofoten er også en kilde til fascinasjon. Bildet av hav, grønne fjell, fargerike blomster, jordbruksland med engslått og den spesielle smaken på bær og grønnsaker bidrar ytterligere til opplevelsen av et frodig kystlandskap.

Sanseopplevelsene omfatter innånding av sjøluft og lukt av tang og fisk, noe som også anses som typisk for Lofoten. Hvorvidt fiskelukten egentlig er god eller sjenerende, er meningene nokså delte. Men frisk luft er ellers noe man har lagt merke til under oppholdet. Rennende vann, bølger og fuglesang er lyder som høres i naturen. Dette er naturstemninger som kan gi de besøkende en egen ro, noe som verdsettes høyt fordi det gir mange et avbrekk fra en hektisk og stresset hverdag. Klokketårnet legges til side, og man forholder seg heller mer til rytmen i tidevannet og andre naturlige bevegelser i landskapet. Mange finner ro ved å bruke tid på å betrakte detaljer i naturen.

Feriestedets umiddelbare nærhet til naturmiljøet er for mange en vesentlig verdi – det gir en følelse av å oppholde seg midt i naturen, eller omgitt av natur på alle kanter. Spesielt nærheten til sjøen og utsikten til fjellene og havet bidrar til denne opplevelsen av å være nær naturelementene. Enkelte gir seg tid til inngående naturstudier i nærmiljøet. Der hvor rorbuene står på påler ute i sjøen, er det mulig å lytte til bølger og tidevannsstrømmene fra innsiden.

Selv om en del av informantene ikke er spesielt fysisk aktive i ferien, er det ikke uvanlig å bruke tid på friluftaktiviteter. Fiske er fremfor alt den formen for friluftsliv som det er størst interesse for, spesielt blant barnefamilier og blant voksne menn. Turgåing er også ganske utbredt.

Opplevelsen av det menneskeskapte miljøet

Det å kunne reise på egen hånd og ha muligheter for å leve på et relativt enkelt vis i rorbuene gjør at mange også opplever en utstrakt frihetsfølelse, der man kan holde hverdagen på avstand. Små, oversiktlige lokale forhold bidrar også til at man kommer inn i en annen sinnsstemning, som åpner opp for nye sanseopplevelser. Det tar tid å komme i feriemodus, og frihetsfølelsen i ferien er knyttet til sterk grad av uavhengighet fra de begrensninger som gjelder i hverdagen. De små stedene Nusfjord, Henningsvær og Nyvågar oppleves dessuten som lite overbefolkede og trygge oppholdssteder.

Lokalbefolkningen blir oppfattet som vennlig og gjestfri. I Nyvågar fins det imidlertid ingen fastboende, og også i Nusfjord er det begrensede muligheter for å studere det lokale livet fordi innbyggertallet er såvidt beskjedent. I Henningsvær setter gjestene pris på innslaget av fiskerivirksomhet og nærværet av lokalbefolkning. Interessen for mer direkte kontakt varierer noe. Mange informanter synes det er interessant å observere det lokale livet, og også nærværet av andre turister kan bidra til å gi stedet karakter. Blandingen av lokalbefolkning og tilreisende ses gjerne på som positiv, men utenlandske turister skiller i liten grad mellom fastboende og norske gjester.

De besøkende i Nusfjord er i første rekke opptatt av at de opplever fiskeværet som gammelt og genuint med en egen atmosfære, og at det gamle været også har en skjernet og idyllisk lokalisering. I Nyvågar går verdsettingen mer i retning av at rorbuanlegget har en fin beliggenhet, og at standarden og komforten på anlegget anses for å være meget bra. Også i Henningsvær er man opptatt av beliggenheten, og dessuten at det finnes ulike typer servicetilbud på stedet.

Bygningsmiljøene, havneanleggene og båtene oppleves som karakteristiske for fiskeværsmiljøene i Lofoten. Svært mange av dem som bodde i originale rorbuer la vekt på at dette ga dem en autentisk opplevelse, og mange uttrykte tilfredshet med den relativt enkle standarden på disse anleggene, selv om enkelte fasiliteter også klart ønskes i rorbuene. De som bodde i eldre, opprinnelige rorbuer mente at det ville være umulig å lage fullverdige kopier av det de oppfattet som autentiske anlegg. Dessuten hevdet noen at eldre bygningsmiljøer som oftest er mer harmoniske enn nyere arkitektur. I Nyvågar ble viktigheten av autentisk preg på rorbuanlegget tonet noe ned, men også her mente man at man hadde funnet fram til et arkitektonisk uttrykk som var særpreget for regionen og i god harmoni med naturomgivelsene. I Henningsvær er betoningen av den eldre fysiske bebyggelsen med kaier og båter ansett som et typisk karaktertrekk. Både blant dem som bodde i Nusfjord og Henningsvær var det en viss distansering til å benytte seg av den typen anlegg som man finner i Nyvågar, men i alle tre områdene ble like fullt servicen på rorbuanleggene ansett for å være god. Både Nusfjord, Nyvågar og Henningsvær oppfattes som uttrykk for Lofotens særpreg, både ved sin beliggenhet og sin bebyggelse.

For øvrig er interessen for å lære mer om historie og lokal kultur nokså varierende; noen bruker mye tid på å lese og/ eller besøke de mange lokale attraksjonene i Lofoten, mens andre igjen uttrykker liten interesse for dette. Enkelte er imidlertid svært engasjerte og har opparbeidet betydelige kunnskaper om regionen og de ulike stedene.

Innslaget av andre turister og en viss turistmessig infrastruktur oppleves som nevnt i hovedsak som positivt, selv om enkelte foretrekker å være mest for seg selv. Et klart fellestrekk er imidlertid informantenes oppfatninger av at det er grenser for hvor mye turismen bør utvikle seg i Lofoten. Stedene bør absolutt ha småskalapreg, og den som søker autentiske opplevelser vil nødig at turismepreget tar overhånd. Gjennom intervjuene kom det også frem en klar skepsis til visse former for organisert turisme, og en finner relativt mange som representerer anti-turistiske holdninger. Man setter pris på at det er rolig og få mennesker på disse feriestedene, og for noen informanter har dette vært helt klart styrende for stedsvalget. Informantene er markert skeptiske til en utvikling der de gamle fiskeværene omdannes til rene turistanlegg uten annen lokalt basert virksomhet.

Autentiske opplevelser

Undersøkelsen viser at det er et ønske om autentiske opplevelser blant rorbugjestene, og den autentiske stedsopplevelsen i dette området relaterer seg både til naturgitte og samfunnsskapte fenomener. Man kan forestille seg et hierarki etter informantenes bevissthetsnivå bestående av følgende deler:

Ro og fred er knyttet til freden og harmonien i naturens egne lyder, bevegelser og rolige rytmer. Men også det langsomme tempoet og rytmen i det lokale livet, den uformelle tonen, gjestfriheten og åpenheten bidrar til at man får en indre ro dersom

man bruker tid på å ta disse kvalitetene inn over seg. I feriesammenheng er det mulig å oppnå denne avstressende virkningen på de tre utvalgsstedene.

Stemning og atmosfæren er knyttet til at stedene oppfattes som småskalapregede og oversiktlige, der idyllisk bebyggelse og havnemiljø inngår harmonisk i en vakker landskapsmessig sammenheng, og der naturelementene er tett innpå. Opplevelsen av en tiltalende stemning og atmosfære forutsetter likevel ikke nødvendigvis en sterk grad av involvering i stedet. Gjestene i både Nusfjord, Nyvågar og Henningsvær uttrykker denne typen stemningsopplevelser.

Den autentiske opplevelsen er forbundet med at noe faktisk anses å være ekte eller opprinnelig. De tradisjonelle rorbuene i Nusfjord, sjarkene, havnen, kaiene, fiskehjellene med videre er eksempler på slike originale innslag som ikke uten videre lar seg kopiere, og som er verdsatt av rorbugjestene fordi de er opprinnelige. Nyvågar er eksempel på en reproduksjon som ikke oppleves som autentisk. Likevel er det mange som setter stor pris på å være i Nyvågar av de grunner som er nevnt ovenfor.

Opplevelsen av eksistensiell autentisitet er knyttet til sterk grad av involvering og henrykkelse. Enkelte informanter gir en inngående beskrivelse av ro og fred, stemninger og atmosfære, samt det autentiske ved fiskeværet. Både de historiske fiskeværsmiljøene og dype naturopplevelser, som hensetter disse turistene i en tilstand av henrykkelse og nærmest total oppslukthet, kan resultere i en tilstand som kan beskrives som en opplevelse av eksistensiell autentisitet.

Konklusjon

Intervjumaterialet gjenspeiler moderne menneskers søken etter ”grønne drømmesteder” og deres nostalgiske lengsel mot menneskeskapt miljøer som bærer fortidens enklere livsformer i seg. Denne idealiseringen av det naturlige, landlige og det som hører fortiden til, er en kulturell fortolkning av noe som mange opplever er i ferd med å gå tapt i moderne samfunn. Den romantiske bevegelsen har gitt vesentlige impulser til essensielle deler av opplevelsesverdiene i moderne turisme, og disse verdimønstrene er blitt understøttet av grunnleggende trekk ved utviklingen av moderne menneskers livsvilkår.

På denne bakgrunnen kan både de påviste opplevelseskvalitetene og innslaget av anti-turistiske holdninger, forstås. Det paradoksale er imidlertid at disse turistinteressene både er et produkt av moderne livsformer og en reaksjon mot moderniseringen av småstedene i kystområdene.